

MERRE TOVÁBB? ANYA-GYERMEK RÉSZLEG A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN

Recommendations and possible directions for the development of the reintegration officers' specialized education

„Az anyáknak szól a fal, a babáknak a festmény...”
(Gaál Béla)

Tanulmányomban a büntetés-végrehajtás egy kiemelt feladatát, az anya és gyermeke együttes elhelyezését biztosító részleg működését, szereplőit, folyamatát, fejlődését, illetve jelentőségét kívántam bemutatni. A Büntetés-végrehajtási Szervezet ezen időszerű és meghatározó fontosságú feladatát, a végrehajtás menetét, eredményességét vettem górcső alá leíró, elemző és rendszerező módszer felhasználásával. Céloom az volt, hogy vizsgáljam a büntetés-végrehajtás hogyan tudott, tud megfelelni ennek a feladatnak. Arra kerestem a választ, hogy milyen fejlődési lehetőségek állhatnak rendelkezésre a mai Büntetés-végrehajtás Szervezetén belül az együttes elhelyezés hatékonyabb megvalósítása érdekében, illetve, hogy a kialakított rendszer milyen hatékonyan és eredményesen működik.

Kulcsszavak: anya-gyermek részleg, reintegráció, női fogvatartottak

In my paper I present one of the priority tasks of the Hungarian Prison Service, the operation of the mother&child prison nursery unit. I describe the operation of the unit providing joint placement for the prisoner mother and her infant child, the significance, the development and the actors involved in this. I have examined the process and the efficiency of this timely and important task of the Hungarian Prison Service by descriptive, analytical and systematic method. My goal was to investigate how the Hungarian Prison Service was and is able to fulfil this duty. I describe the efficiency and the results of the regime currently in operation and also present possible ways and opportunities to develop the efficient implementation of the co-placement of the inmate mothers and their children.

Keywords: mother-child regime, prison nursery, reintegration, female detainees

Bevezetés

Közél 20 éve dolgozom a Büntetés-végrehajtási Szervezetben, amely lényeges változásokon ment keresztül az elmúlt években. Munkám során abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy végig kísérhettem, a részese lehettem az anyagyermek részleg mindennapjainak kialakításában a kezdeti nehézségek megoldásában. Személyes indíttatásom a téma iránt több évre visszanyúló, hiszen a különleges körlet indulásakor szereltem fel a büntetés-végrehajtáshoz, mint körletfelügyelő, őrmester.

Tanulmányomban a büntetés-végrehajtás egy kiemelt feladatát, az anya és gyermeke együttes elhelyezését biztosító részleg működtetését, szereplőit, folyamatát, fejlődését, illetve jelentőségét kívánom bemutatni.

A felnövekvő nemzedék megfelelő életfeltételeinek és életkörülményeinek biztosítása, a világon minden társadalmi létnek alapja, hiszen e nélkül a társadalom nem tudna reprodukálni önmagát. Ezért a megfelelő fejlődést minden jogrendszer igyekszik biztosítani a számukra. A társadalmi és gazdasági problémáktól nem választható el élesen a gyermek védelme, hiszen az egyenlő esélyek biztosítása még mindig célkitűzőként szerepel a jóléti politika feladatai között.

A női elkövetők száma sok szempontból nyugtalanító, melynek vannak egyéni, családi és társadalmi hozadéka is. Talán a legnagyobb problémát abban tapasztalhatjuk, hogy egyrészt a felnövekvő generációk számára negatív mintát mutat a bűnöző szülői viselkedése, másfelől a gyerekekről való fizikai és érzelmi gondoskodás hiánya komoly sérüléseket okoz, ami különösen a nők esetében érzékelhető. Az elítélt nők esetében ez utóbbi elkerülhetetlenül megjelenik, főként azon nők esetében, akik állapotosan kerülnek az igazságszolgáltatás keretei közé, s valamely büntetés-végrehajtási intézményben hozzák világra gyermeküket. Nagyon fontos pszichológiailag, hogy ezeket az első időket a csecsemő az édesanyjával töltsék, s a kötődés kialakulhasson; az érzelmi ráhangolódás megtörténjen. Feltételezhető, hogy ezek felismerése is vezetett az anya-gyermek részleg bevezetésére a büntetés-végrehajtási intézetekben külföldön, illetve itthon is.

Napjainkban a büntetés-végrehajtás jogi szabályozása reneszánszát éli. Az elmúlt másfél évtizedben olyan fokú jogi változásoknak lehetünk tanúi, ami a büntetés-végrehajtási jog valamennyi alkalmazója számára komoly kihívást jelent. A folyamat az 1993. évi XXXII. törvény megalkotásával kezdődött, majd az 1979. évi 11. számú törvényerejű rendeletet felváltó új 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, az egyes kényszerintézkedések és szabálysértési elzárás végrehajtásáról (Bv. kódex) megalkotásával folytatódott és napjainkban is tart.

A Bv. kódex idén januárban hatályba lépő törvénymódosítása kapcsán ismét valami újnak lehetünk részesei, mivel a törvény kiszélesíti az anya-gyermek részlegre kerülés lehetőségét.

Célom annak bemutatása, hogy a büntetés-végrehajtás hogyan tud, tudott megfelelni a kormányzat elvárásainak. Arra keresem a választ, hogy milyen fejlődési lehetőségek állhatnak rendelkezésünkre, a mai büntetés-végrehajtás szervezetén belül az együttes elhelyezés hatékonyabb megvalósítása érdekében. A kialakított rendszer milyen hatékonyan és eredményesen működik.

Jogszabályi háttér, belső szabályozók rendje

A Büntetés-végrehajtási Szervezethez jelenleg 29 intézet, 4 intézmény tartozik. A Magyarországon napjainkban működő büntetés-végrehajtási intézetek közül különlegességét tekintve kitér a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részlege. A részleg megalkotásával a kormányzati szándék egyértelműen a gyermeki jogok érvényesítésének biztosítása a joghátrány foganatosítása mellett.

Az állami gondoskodást egyértelműen biztosítja az Alaptörvény XVI. cikkelyében, mert meghatározza, hogy minden gyermeknek joga van a megfelelő védelemhez, és fejlődéshez.¹

A jogalkotó kijelöli a nevelési kereteket és a büntetés-végrehajtási szervezet által maximálisan biztosítja az ellátásukhoz szükséges speciális feltételeket.

A téma fontosságát a jogalkotó több jogszabályban is hangsúlyozza. Így a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Családjog részében.² A Polgári Törvénykönyv családjogi kódexe leírja, hogy a gyermeknek joga van a védelemhez, valamint ahhoz, hogy családban nőjön fel. Amennyiben nincs mód a saját családjában neveltetésére, akkor is családi körülményeket kell biztosítani számára, a korábbi kapcsolatainak megtartásával. Ennek megteremtése és biztosítása az állam elsődleges feladata.

Az együttes elhelyezés fontosságát és jogi kereteit az 1997. évi XXXI. törvény A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 72. § 2. b pontja tovább taglalja.

Előzetes letartóztatás elrendelése, fenntartása esetén az eljáró bíró nyilatkoztatja a terhelteket, amennyiben gondolja egy évesnél fiatalabb gyermekét, kéri-e a gyermekével az együttes elhelyezést. Ha szeretné az együttes elhelyezést, abban az esetben rendelkezik az ideiglenes hatályú elhelyezésről, büntetés-végrehajtási intézet anya-gyermek részlegén.

„Ha az indítvány tárgya előzetes letartóztatás elrendelése, és a terhelte egy évesnél fiatalabb gyermekét gondozó nő, a nyomozási bíró – kivéve, ha a terhelte gyermeke sérelmére követte el az eljárás alapjául szolgáló bűncselekményt – nyilatkoztatja a terheltekről, hogy az előzetes letartóztatás elrendelése esetén kéri-e a gyermekével való együttes elhelyezését.”³

„...Ha a terhelte egy évesnél fiatalabb gyermekét gondozó nő, kérelmére a bíróság – kivéve, ha a terhelte gyermeke sérelmére követte el az eljárás alapjául szolgáló bűncselekményt – az előzetes letartóztatást elrendelő határozatban a gyermeknek a büntetés-végrehajtási intézet anya-gyermek együttes elhelyezést biztosító részlegén való ideiglenes hatályú elhelyezéséről rendelkezik.”⁴

A Bv. kódex megalkotásával konkrét keret kerül kialakításra a joghátrányhoz fűződő együttes elhelyezés feltételeiről.⁵

1 Magyarország Alaptörvénye XVI. cikk (1), (2)

2 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről IV. könyv családjog első rész alapelvek 4:2. § [A gyermek érdekének védelme]

3 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 211. § (1b)

4 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 269. § (3)

5 2013. évi CCXL törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 128. § (2)-(6)

A jogalkotó az együttes elhelyezést jó néhány ismérv együttes fennállása esetén engedélyezi. Véleményem szerint ezzel is a gyermek érdekeit tartva maximálisan szem előtt. Az együttes elhelyezés kapcsán jó néhány kedvezmény (például gyermekláthatás általi többszöri kedvezőbb kapcsolattartási forma, alpnormán felüli élelmezés, jobb elhelyezési körülmények) is biztosításra kerül a Bv. kódex által.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a hivatkozott jogszabály értelmében országos parancsnoki szakutasítás formájában az együttes elhelyezés részletező szabályait meg kellett határoznia. A várandós fogvatartottakkal, és az anya és fogva tartása alatt született gyermeke együttes elhelyezésének eljárási szabályairól, a fogva tartás időtartama alatt született gyermek és hozzátartozói kapcsolattartásának biztosításával kapcsolatos feladatok végrehajtásának rendjét szakutasításban határozza meg. Ez a belső norma alapvetően mutatja az irányt, a végrehajtás kereteit. Tartalmazza a szülést követő feladatok főbb mozzanatait, a körletre kerülés feltételeit, a részleg működtetésének feladatait, az elhelyezési és ellátási körülményekben való eltéréseket.

A szakutasítás kiadását követően a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka helyi szinten is szabályozta a körlet rendjét, az ott dolgozó személyi állomány feladatát, felelősségét. Az anyák és gyermekeik ellátásának folyamatos biztosításának keretszabályait.

Az anya-gyermek részleg bemutatása

A részleg kialakulása

A magyar büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott nők aránya 7% körül mozog⁶. A fogvatartott nők egy része a fogva tartás ideje alatt a várandósság és a szülés élethelyezéssel érintett.

Azon nőknek, akik a fogva tartásuk ideje alatt szültek, 1978-tól kezdődően volt lehetőségük arra, hogy gyermekük közelében lehessenek. Az anyák és gyermekeik elhelyezése korábban Tökölön, a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházában valósult meg, ott azonban az együttes elhelyezést nem tudták megoldani. A női osztály kismama kórtermében csak nappal gondozhatták gyermeküket a fogvatartott anyák, éjszaka pedig a csecsemőgondozó felügyelte a csecsemőket, és az apa, közeli hozzátartozók számára sem volt megvalósítható a rendszeres látogatás.

Az igény, mely szerint szükség lenne egy speciális anyák és gyermekeik elhelyezésére alkalmas intézet létrehozására 2001-ben merült fel először, amikor egy – a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházban ideiglenesen elhelyezett – elítélt férje beadványában sérelmezte, hogy csak napokkal később kapott tájékoztatást a kisfia születéséről, valamint gyermekét csak öt percre láthatta egy üvegen keresztül, amikor kisfia már 19 napos volt. A kapcsolattartás nem volt biztosítva gyermekével, hiszen csak a havi egyszeri alkalommal láthatta rendes beszélő alkalmával. Gyermeke nem az anyjával együtt volt elhelyezve, mert csak két anyának volt lehetősége az úgynevezett rooming-in kórterem igénybevételére.

6 Börtönstatisztikai Szemle 2017. 1.

A vizsgálat eredményeként megállapították, hogy az együttes elhelyezés hiánya sérti a gyermekek megfelelő testi, lelki, szellemi fejlődéshez való alkotmányos jogát.⁷

A helyzet javítása érdekében a minél hatékonyabb megoldás megtalálása okán a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága egy bizottságot hozott létre. A bizottság arra a következtetésre jutott, hogy biztonságosabb és szakszerűbb lenne egy úgynevezett „bölcsőde részleg” kialakítása a büntetés-végrehajtás keretein belül. A beadvány kapcsán indult per után, az európai ajánlások és a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosaához érkezett jelentés figyelembevételével megtörtént az anya-gyermek együttes elhelyezés reformja.

A részleg kialakítását megelőző felmérések eredményeként az építkezés helyszínéül a Bács-Kiskun Megyei Intézetet kecskeméti objektumát jelölték ki, ahol ideiglenes jelleggel egy meglévő intézet funkciójának megváltoztatásával 2002. február 21-én kezdte meg működését a Fiatalokúak Regionális Intézetének pavilonjában a büntetés-végrehajtás Anya-gyermek részlege. Az ideiglenes körleten 9 anya és 9 gyermek elhelyezésére volt lehetőség. A meglévő épület lakózárkáinak átalakítása a gyermekek és az őket gondozó anyák igényeit figyelembe véve került kialakításra.

Számos hasonló profilú intézményt látogattak meg a szakemberek, többek között a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházát, a Rákospalotai Javító Intézetet és az azóta bezárára került Kecskeméti Napsugár Gyermekotthont. Az intézetet a környező országok gyakorlatának megismerése alapján, német mintára Kiss Illés Mónika tervei szerint építették meg. Végleges helyére – a kecskeméti Wéber Ede utcai objektum egységébe az erre a célra átadott új épületbe – 2003. november 12-én költözött. Ebben az épületben 20 fő fogvatartott anya és a fogva tartása alatt született gyermeke ideális elhelyezésére volt lehetőség.

Az ekkor még hatályban lévő magyar rendelkezések értelmében a fogvatartott édesanyával gyermeke hat hónapos koráig volt elhelyezhető, az anya kérelmére azonban az intézet parancsnoka engedélyezhette az együttes elhelyezés meghosszabbítását a gyermek egy éves koráig⁸. Az együttes elhelyezés havonkénti meghosszabbítási, vagy elutasítási lehetősége egyfajta viselkedési önkontrollt váltott ki az anyákból, hiszen volt vesztenivalójuk.

Jelenleg – hacsak nem veszélyezteti a gyermeket – nincs lehetőség az együttes elhelyezés megszakítására és „börtönrutinnal” rendelkező anyák esetében többször előfordult, hogy összeférhetetlen, szemtelen magatartása, több éves letöltendő ítélete, folyamatban lévő ügye ellenére nem volt lehetőség az együttes elhelyezést megszüntetni. Maximálisan soha nem volt az egység kihasználva, mivel befogadó képessége 20 anya és 21 gyermek, azonban az átlagos létszám 6 fő volt. A gyermekek hosszabb távú akár egy éves korukig történő elhelyezésének infrastrukturális feltételei adottak az intézetben.

Az alapvető jogok biztosaának az AJB-3616/2012 jelentésében került megfogalmazásra a következő intézkedés.

„...Intézkedéseim:

Az Ajb-t. 37. §-a alapján javasolom a belügyminiszternek, hogy fontolja meg a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 5/1998. (III.6.) IM rendelet anya-gyermek részlegre

7 OBH 4497/2001. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa általános helyettesének jelentése

8 1979. évi 11. tvr.

vonatkozóan rendelkezései olyan módosításának kezdeményezését, hogy a gyermek a fogvatartott édesanyjával egy éves koráig maradhasson együtt, illetve szüntesse meg azt a jelenleg hatályos jogszabályi előírást, miszerint a parancsnok mérlegelési jogkörében az első hat hónap eltelte után kérelemre, további hat hónapra engedélyezheti a fogvatartott anya számára, hogy gyermekét a bv. szervezetén belül gondozza...⁹

A fenti javaslatot követően a gyermekek együttes elhelyezése alanyi jogon egy éves korig kitolódott.¹⁰

A következő jelentős változást megelőző vizsgálat ismét egy panasz alapján indult. Egy olyan fogvatartott nő fordult az alapvető jogok biztosához panasszal, akinek egy három hónapos babája volt, amikor előzetes letartóztatás alá került. Az akkor hatályos jogszabályi rendelkezések értelmében nem volt mód arra, hogy a gyermekével együttesen történjen az elhelyezése. Az alapvető jogok biztosa, aki egyben gyermekjogi ombudsman is, az ügyben – a kérelmet alapul véve – hivatalból vizsgálatot indított a fogvatartott anyák és gyermekeik büntetés-végrehajtási intézetben való együttes elhelyezhetőségével kapcsolatban. Az ombudsman állásfoglalást kért a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságától, aki kiemelte, hogy a Büntetés-végrehajtási Szervezet is fontosnak tartja a gyermek személyiségfejlődése érdekében az anya és a gyermek közötti kötődés kialakulását. Amennyiben a jogszabályi környezet változásai kapcsán lehetővé válna a befogadás előtt született gyermekkel való közös elhelyezés – egyedi kérelem alapján lenne engedélyezhető –, úgy a jelenlegi kapacitások ennek biztosításához elégségesek lehetnek. Amennyiben azonban a jogalkotó alanyi jogon kívánná biztosítani az együttes elhelyezést, vizsgálni kellene a kapacitások lehetőségeit, mert Kecskeméten kívül más létesítmény nem áll rendelkezésre, és a jelenlegi részleg befogadóképessége felett nem telíthető.¹¹

A vizsgálat kapcsán az alapvető jogok biztosa felkérte a közigazgatási és igazságügyi minisztert, hogy készítse elő a jogszabályi háttér módosítását, amely lehetővé teszi a megfelelő differenciálás mellett az együttes elhelyezést a gyermek egy éves koráig, abban az esetben is, ha még a fogva tartás előtt született. Ezt követően 2018. január elsején lépett hatályba a változtatás.

Kecskeméten van Magyarország egyetlen olyan börtöne, ahol az előzetes letartóztatásban lévő vagy elítélt anyák csecsemőkorú gyermekükkel együtt lehetnek, miután megszülettek. A zárkalakók többsége lopás, rablás, hivatalos személy elleni erőszak vagy kábítószerrel való visszaélés miatt kerül az intézetbe, de megfordult már a falak között olyan nő is, akire emberölés kísérlete miatt szabtak ki hosszú szabadságvesztést. Az együttes elhelyezés lehetőségének egyedüli kizáró oka, ha az anya szülői felügyeleti jogát a bíróság valamennyi, az újszülött gyermeke vonatkozásában is megszüntette.

Az elmúlt tizenhat év alatt 210 fő anya került együttes elhelyezésre a fogva tartása alatt született gyermekével. A hagyományos börtönkörülmények a speciális feladatok miatt érzékelhetően enyhülnek. A gyermekek jelenléte, gondozása módosítja a napi-rendet, áttevődnek a hangsúlyok, más a fontossági sorrend.

9 Alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-3616/2012. számú ügyében

10 2013. évi CCXL törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

11 Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-329/2012. számú ügyben

Közös elhelyezés eljárásrendje

A büntetés végrehajtása alatt álló anyákat a szülést követően a közös elhelyezéssel kapcsolatos szándékukról nyilatkoztatják a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházában. Felhívásra történő bevonulás esetén nyilatkoznia kell a kézhezvételtől számított nyolc napon belül arra vonatkozóan, hogy kéri-e az egy év alatti gyermekével az együttes elhelyezést. Az együttes elhelyezés nem kötelező, az anya dönthet úgy, hogy a gyermeket a családjában vagy állami gondoskodásban helyezték el. Amennyiben kéri az együttes elhelyezést, abban az esetben az intézmény egyeztet az anya szülői felügyeleti jogával kapcsolatban az állandó lakhely szerinti gyámhivatallal. Az eljárásrend alapján a gyámhivatalokkal az intézmény védőnője tartja a kapcsolatot.

Ha a kismama szülői felügyeleti jogát nem vonják meg, akkor a terhesség 32. hetében pszichológiai vizsgálatot végeznek az anya-gyermek együttes elhelyezésére vonatkozóan.

Ekkor a pszichológus részletes vizsgálatot végez négy szemközti interjú, rajzeszt eljárásokkal, egyben felveszi az anyával az anamnézist. Amennyiben a vizsgálati eredmények alapján célirányos vizsgálat, a személyiség mélyebb feltárása szükséges, akkor személyiségtesztet végeznek. A vizsgálatokkal feltárják a kismama alkalmasságát az anyai feladatok ellátására, illetve azt, hogy fennáll-e akadályozó ok, amely veszélyeztetné a kisbabát.

A közös elhelyezéssel kapcsolatos engedélyt az anya kérésére a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoka adja ki, a kórház főigazgató főorvosa, a pszichológiai vélemény, a reintegrációs tiszt véleménye és a gyermekgyógyász javaslata alapján. A Büntetés-végrehajtás Központi Kórházából a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részlegére érkező anyák dokumentumai között minden esetben megtalálható a pszichológiai vélemény az együttes elhelyezésre vonatkozóan, valamint a gyámhivatal végzése miszerint nincs akadálya annak, hogy közös elhelyezésre kerüljön sor. Abban az esetben, amikor felhívásra történik meg a bevonulás, a gyámhivatali végzés beszerzése az anya feladata. Az együttes elhelyezésre való alkalmasság vizsgálatának pszichikai alátámasztása a befogadását követően válik lehetővé. A befogadásról a reintegrációs tiszt haladéktalanul értesíti az intézet pszichológusát, aki elvégzi a befogadást.

Az intézet bemutatása

Az épület kizárólag a gyermekükkel együtt elhelyezett fogvatartott nők számára lett kialakítva, más fogvatartottat még ideiglenes jelleggel sem lehet elhelyezni. A körlet leginkább egy gyermekotthonhoz hasonlít. Minden körülmény adott ahhoz, hogy a fogvatartottak megfelelően tudjanak gondoskodni babájukról. Aki belép erre a helyre, annak az első benyomása az, hogy inkább egy gyermekintézményre hasonlít a belső elrendezése. A részleg 20 lakószobát (amelyből az egyik iker babák fogadására, gondozására is alkalmas), orvosi rendelőt, gyermekjátékos szobát, babafürdető helyiséget, baba konyhát, fogvatartotti fürdőt, vasalóhelyiséget, külön mosóhelyiséget, látogatós szobát, személyi állomány helyiségeit, valamint részben fedett sétaudvart tartalmaz. A T alprajzú épület belső szegletében füves udvar található.

Személyi feltételek

A büntetés-végrehajtási intézet személyi állományából naponta a következő beosztású személyek teljesítenek szolgálatot a részlegen:

- egy reintegrációs tiszt;
- egy védőnő;
- egy csecsemőgondozó.

Eseti jelleggel, időszakosan:

- 12 órás váltásban 24 órás intervallumban hivatásos felügyelő;
- pszichológus;
- gyerekorvos;
- pártfogó felügyelő;
- börtönlelkész;
- körletellátó segédelőadó.

Tárgyi feltételek

A lakóhelyiség berendezése eltér a hagyományos zárkától, hiszen megtalálható benne a gyermek elhelyezéséhez, ellátásához szükséges kiságy, pelenkázó szekrény, amely tartalmazza a gyermek felszerelési tárgyait. Ha az anya kilép a lakóhelyiségből és, a gyermek bent marad, az ajtót kitarva kell tartani. A lakózárkak egy személy elhelyezésére alkalmasak, így anyának és gyermekének megfelelő életteret biztosítanak. Minden szobához tartozik különálló illemhelyiség és hideg-meleg vizes mosdó. Tisztaság és rend van mindenhol. A zárkaajtók fölött az anyák által készített rajzok: mint az óvodában, itt is megvan minden gyerekek a jele. A falakat a korábbi „lakók” fényképes tablói díszítik.

Az elsősegélynyújtó helyként is működő orvosi rendelő fel van szerelve a gyermekek ellátására alkalmas orvosi eszközökkel. Az intézettel szerződéses jogviszonyban álló gyermekorvos heti rendszerességgel rendel, de szükség esetén azonnal hívható. A gyermekek folyamatos szakszerű ellátását a büntetés-végrehajtás állományába tartozó szakképzett csecsemőápolók biztosítják. Amennyiben valamilyen betegséget észlel a gyerekeknél a csecsemőgondozó, azonnal intézkedik az ellátásról, ha szükséges a kórházba szállításról.

A gyermekjátékos szoba üvegfalain keresztül jó betekintést biztosít a körlet folyosójáról, de a természetes fény is kellően megvilágítja a teret. Berendezése egy hagyományos bölcsődei szobához hasonlítható, elhelyezésre kerültek itt kiságyak, járókák és a gyerekek életkorának megfelelő játékok, amelyek a fejlődésüket szolgálják.

Alapvető szabály, hogy a játszó gyerekek csak a kiságyban vagy a járókában maradhatnak felügyelet nélkül a helyiségben. A viták elkerülése végett egymás gyerekeire az anyák nem vigyázhatnak.

A gyermekek fürdetése külön erre a célra kialakított fürdető helyiségben történik. A fürdő felszereltségét és a gyerekek számára komfortosabbá tételét pelenkázó szekrények szolgálják. Minden gyerekek saját fürdőkádja van. Napi fürdési limit részükre

nincs meghatározva, igény szerint lehetővé kell tenni fürdetésüket. Három gyermek együttes mosdására alkalmas a helyiség. Az anyák részére külön fürdő lett kialakítva, melyben egyszerre két fő tusolása történhet, ennek használatát napi rendszerességgel biztosítják a számukra.

A gyermekek tápszereinek, ételeinek, italainak elkészítésére, tárolására, melegítésére külön babakonyha került kialakításra, ahova a fogva tartott anyák közül csak a konyhai feladattal megbízott anya léphet be. A szoptatást kiegészítő, vagy helyettesítő ételmezését a babáknak a gyermekorvos és a védőnő utasításainak megfelelően állítják össze. A gyermekek életkori sajátosságainak megfelelő ételmezésen belül bébiételeket, bébi italokat, gyümölcsöt, tejpépet, felvágottakat, tejkészítményeket kaphatnak. A gyermekételmezés előkészítő feladatait (pl.: tápszerkészítés, gyümölcspépesítés) minden esetben a szolgálatban lévő csecsemőápoló végzi. A gyermek etetése a büntetés-végrehajtási intézet által biztosított ételkészítéssel az anyák feladata. Az etetések gyakoriságát és módját a csecsemőgondozó felügyeli. Az anyákra külön ételmezési norma vonatkozik, étlapjukat az intézet orvosának és dietetikusának jóváhagyásával állítja össze az intézet ételmezési szakterülete.

Az anya-gyermek részlegben a csecsemőruhák mosását, szárítását a fogvatartottak végzik. Ennek megkönnyítése érdekében a körleten két automata mosógép és szárítószeker áll rendelkezésre. A ruhák tisztántartásához szükséges eszközök és készletek biztosítása a büntetés-végrehajtás feladata.

A látogatás az erre a célra kialakított látogató helyiségben történik, amelynek kialakítása során figyelembe vették a gyermek igényeit is, vagyis olyan eszközökkel, játékokkal van felszerelve, amely elősegíti a látogató és a gyermek közötti érzelmi kötődés kialakulását. A látogató szoba kialakítása során biztosított a szomszédos irodából, hogy a reintegrációs tiszt folyamatosan figyelemmel kísérheti a látogatók és a látogatók viselkedését.

Anyaoththon hangulatát kelti a közös térben elhelyezett könyvespolc. Az étkezőasztalok és étetőszékek is ebben a közös térben kerültek elhelyezésre, amelyek együttesen szolgálják a gyermekek és az anyák étkezését, azonban szigorú rend szerint, a gyermekek és anyák együttes étkezése nem megengedett.

Az épülethez tartozó udvaron vannak fák, virágok és zöldségek, amiket az anyák nevelgetnek. A falra a félig nyitott börtön képzőművészeti szakkörösei mesevilágot festettek színes mesefigurákkal. Minden baba számára van babakocsi, a szabadlevegőzés alatt többnyire abban tartózkodnak.

Az elhelyezés kritériumai

Az intézetben a fogva tartott anyák bűncselekménytől, ítéleti időtől, rezsimesorolásától függetlenül kerülnek elhelyezésre. A szülést követően, ha az együttes elhelyezést kizáró ok nem merül fel – a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága engedélyezését követően – az anya és a gyermek a Központi Kórházból célszállítással kerül az együttes elhelyezést biztosító anya-gyermek részlegre, Kecskemétre.

Az együttes elhelyezést kizáró okok:

- ha a bíróság a szülői felügyeleti jogát valamennyi gyermekével kapcsolatosan megszüntette, ebben az esetben, ha nem lenne börtönben, akkor sem gondozhatná gyermekét;
- az anya ellen indított eljárás a gyermeke sérelmére elkövetett bűncselekmény elkövetése miatt indult;
- az anya nem vállalja a gyermeke gondozását börtönkörülmények között, ebben az esetben a gyermek a családhoz vagy a gyámhivatal által kijelölt nevelőszülőhöz kerül.

Ha nem szeretne az intézménybe kerülni az anya, akkor a gyermeke addig, amíg a nevelőszülőknél vagy a családtagoknak kiadhatóvá válik, Tökölön a kórházban marad.

Tevékenységeinek bemutatása

A gyermek születését követően hathetes korában a gyámhivatal hozzájárulása alapján az anyát és gyermekét átszállítják a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya- Gyermekek részlegére. Rendkívül nagy odafigyelést igényel a személyzet részéről, hogy ugyanazon a helyen kap elhelyezést az enyhébb és a súlyosabb bűncselekményt elkövető anya is. Ezen a részlegen nincs fokozat szerinti megkülönböztetés, mert minden ellátás, szolgáltatás a gyermekek érdekében történik. Az anyák az átlagon felüli, magas színvonalú ellátásban gyermekeik miatt részesülnek.

A befogadásakor az anyát tájékoztatja a reintegrációs tiszta a házirendről, a napirendről és az általános szabályokról. A reintegrációs tisztnak a befogadásról az illetékes gyámhivatalt tájékoztatnia kell, valamint a gyermek kiadásának esetére környezettanulmányt kell kérnie. Fiatalkorú anya esetében a törvényes képviselőjét is értesíteni kell. A büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka az anyának a szülés után járó támogatási kérelmet átíratással megküldi haladéktalanul a Magyar Államkincstár Bács-Kiskun Megyei Igazgatóságának.

„A büntetés-végrehajtási intézet anya-gyermek részlegén vagy a javítóintézet fiatalkorú és gyermeke együttes elhelyezését biztosító részlegén elhelyezett gyermekekre tekintettel járó családi pótlékot jogszabályban meghatározott eljárási rend szerint kell felhasználni.”¹²

A családi pótlék megigénylését követően, figyelemmel az elhelyezett gyermekekre, a támogatás az intézetbe érkezik és jóváírásra kerül a fogvatartott letéti számláján. A fentebb említett jogszabály alapján annak ötven százalékát az intézet levonja, és felhasználja a gyermek ellátására (tápszerre, pelenkára, ruházatra).

A csecsemőgondozó készíti fel az anyákat a szakszerű gyermekgondozásra. Az anyák egy része gyakran hátrányos helyzetükből vagy intézeti neveltetésükből adódóan segítségére, tanításra szorul.

Az anya és gyermekének elválásának előkészítésére különös gondot kell fordítani, amennyiben az együttes elhelyezés megszűnése esedékessé válik. A szabadulás előtt 60 nappal, a várható szabadulásról a gyámhatóságot értesíteni kell. Amennyiben a gyermek átadása a gyám vagy a törvényes képviselő részére az együttes elhelyezés

12 1998. évi LXXXIV törvény - A családok támogatásáról 13. §

időtartamának letelte előtt történik a gyámhatóságot soron kívül értesíteni kell. A kiadás feltételeit, szabályait az együttes elhelyezést biztosító büntetés- végrehajtási intézetnek szabályoznia kell.

A büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő együttműködve a gyermek lakóhelye szerint illetékes pártfogó felügyelővel segítséget nyújt a szabadulás előkészítésében, a befogadó környezet felkészítésében, a családi kapcsolatok erősítésében. Ha nincsenek biztosítva a szabadulás után a gyermek lakhatásának feltételei, a bv. pártfogó nyújt segítséget annak megteremtésében.

Abban az esetben, ha az együttes elhelyezés megszüntetésre kerül, a gyámhatóság végzésének megfelelően kell a gyermeket elhelyezni elsődlegesen. Amennyiben a gyámhatóság nem intézkedett, lehetőség szerint az apánál vagy saját családjában kell a gyermeket elhelyezni. Amennyiben erre nincs mód, a Bács-Kiskun Megyei Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat nevelőszülői szakszolgálatot kell értesíteni. Arra kell törekedni, hogy a gyermek kihelyezése a családba történjen meg. A reintegrációs tiszt értesíti a gyermek lakóhelye szerint illetékes büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelőt a gyermek kihelyezéséről, aki segítséget nyújt a szabadulás előkészítésekor a befogadó környezet felkészítésében, valamint a családi kapcsolatok erősítésében. Abban az esetben, ha a gyermek lakhatása nem biztosított a szabadulás után, segítséget nyújt a megfelelő körülmények megteremtésében, hogy az a gyermek fogadására alkalmas legyen.

Reintegrációs törekvések

A reintegráció magában kell, hogy foglaljon minden olyan tevékenységet, programot, amely támogatja és elősegíti a hatékonyabb visszailleszkedést a társadalomba, minimalizálva vagy akár kizárva a visszaesés esélyének lehetőségét. Nem csak a büntetés-végrehajtás tevékenységei fontosak ezen a téren, hiszen a célok megvalósulásához más szervek együttműködése is szükséges a hatékonyabb eredmény elérése érdekében.

A szervezett feladata a bíróság által kiszabott joghátrány érvényesítése mellett a fogvatartottak reintegrációja. E feladat eszközzrendszere különféle foglalkozási formákból épül fel:

- az elítéltek munkáltatása;
- munkaterápiás foglalkoztatása;
- általános iskolai, középfokú, illetve felsőfokú tanulmányok végzése;
- valamint szakképzések, szakmai gyakorlatok megszerzése.

Ezeket kívül a művelődési, szabadidős, sport, továbbá személyiségfejlesztő és gyógyító, rehabilitációs programok jelentősége is fontos.

A tevékenységet szakmai módszerekkel kell meghatározni, az elítélt személyiségéhez igazodóan. A börtönbüntetéssel járó káros hatásokat mérsékelheti a reintegrációs tevékenységek bármely formájának alkalmazása, mivel a társadalomban megszokott, normális életvitelhez hozzátartoznak a hasznos tevékenységek. Agressziót, nyugtalanságot váltanak ki az elítéltekben a tétlen, semmittevő mindennapok.

Befogadást követően a fogva tartott anya büntetési helyzetét feltérképezik, amelynek eredménye alapján meghatározásra kerül, hogy a gyermek egy éves korát megelőző, együttes szabadulásra van-e esély.

Az együttes elhelyezéssel több célt igyekeznek érvényesíteni, az anyák támogatást kapnak annak megértéséhez, hogy felismerjék a korai kötődés jelentőségét, és minél tovább együtt maradjanak a gyermekeikkel. Ez az érintett nők későbbi életére is meghatározó hatással van. Ha képesek anyai képességeik, nevelési ismereteik erősítésére, az jelentősen segíti a visszailleszkedésüket, a visszaesés megelőzését és szabadulást követően az életüket is. Az anya-gyermek részlegen a kezelési elvek azt szolgálják, hogy az anya és gyermeke közötti kapcsolat erősödjön és a gyermek jelenléte kapcsán az anya felelősségvállalása kialakuljon, fokozódjon.

A fogvatartottak korábban kialakult értékrendjének, erkölcsi normáinak meghatározása, pozitív irányba terelése pszichológusi segítséggel történik. Ehhez szükséges foglalkozásokat, tréningeket szerveznek (például kézműves foglalkozások, kertgondozás).

A napirend szerves részét képezi a gyermek ellátása, a környezet tisztán tartása, mosás, vasalás, étkeztetés, melyek a személyi állomány irányításával történnek.

Oktatás, képzés lehetőségei

A reintegrációs programok az elítélt munkaerőpiaci integrációjának elősegítését, a befogadást megelőző életkörülményeiből, életviteléből eredő hátrányok csökkentését, személyisége és szociális készségei fejlesztését célzó foglalkozások köre. Mindazon egyéni és közösségi foglalkozásokat, terápiás elemeket, tréningeket, irányított szabadidős tevékenységeket magukban foglalják, amelyek alkalmazásával az elítéltek lehetőséget biztosítanak arra, hogy önmagát, személyiségét megismerje, önismeretét, valamint a készség- és képességbeli hiányait fejlessze, és ez által ellenállóbbá váljon az ismételt bűnelkövetéssel szemben.

A reintegráció hatékonyságában nagyon fontos elem, hogy az oktatásban, képzésben, a továbbképzésekben való részvételi lehetőséget mindenki számára biztosítsák az intézetek.

„A fogvatartottak iskolai végzettsége, előképzettsége mindenütt alacsonyabb a társadalmi átlagnál, amely jelzi, hogy a bűnelkövetők többségénél a normál szocializációs folyamatokban zavarok keletkeznek. Kézenfekvőnek tűnik tehát a börtönben e hiányok pótlásával elősegíteni a beilleszkedés műveltségi feltételeinek javítását. Ez azonban nem jelentheti a művelődés ráerőszakolását az elítéltekre, tiszteletben kell tartani szabad választási lehetőségeiket.”¹³

A tanuláshoz való jog korlátozásokkal, de gyakorolható, melyet a büntetés-végrehajtási törvény is megfogalmaz, ami az alaptörvény adta alapvető jogból származik. Motiváltságuk hiánya miatt azonban jellemzően nagyon nehéz az oktatásba való beintegrálásuk. Szervezett keretek között a büntetés-végrehajtás biztosítja az oktatásban, szakképzésben vagy továbbképzésben való részvételt. Folyamatosan bővül azoknak az intézményeknek a köre, akik az oktatásokat, képzéseket szervezik, ezzel számos lehetőséget nyújtva a fejlődésre.

Az oktatás, képzés jelentősége abban rejlik, hogy a rendszeres életvitelhez, a munkához való szoktatásban és a szakmai képzés útján, a szabadulás utáni társadalmi beilleszkedést elősegítse.

13 Ranga A., Vörös E. (2014)

A szervezett oktatásban való részvétellel az itt elhelyezett anyáknak sajnos kevés lehetőségük van, mivel a gyermekük ellátása, gondozása az elsődleges feladatuk. Számukra az önképzés lehetőségét azonban igyekeznek biztosítani, amennyiben van rá igényük, így például olvasást népszerűsítő programok megrendezésére nyílt lehetőség a Katona József Könyvtárral kötött együttműködési megállapodás keretében.

Kapcsolattartás az anya és gyermek tekintetében

Az elítéltek szempontjából meghatározó a kapcsolattartás a külvilággal. A kapcsolattartás lehetősége minél szélesebb körű és intenzívebb, annál eredményesebb az elítélt társadalomba való visszailleszkedésének az elősegítése. Ez által a reintegrációs célkitűzések hatékonyabban teljesülnek.

A norma¹⁴ kifejezi, hogy indokolt a személyes kapcsolatrendszerük fenntartása, támogatása, valamint fontos a meglévő családi kapcsolatok megőrzése, ápolása. A külvilággal való kapcsolattartás az elítéltek szempontjából meghatározó fontosságú. Természetesen az is követelmény, hogy a hivatásszerű vagy önként segítő utógondozókkal, pártfogó felügyelőkkel akadálytalan legyen a fogvatartottak kapcsolatfelvétele. Alapvetően a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartottak levelezés, telefonálás, látogatás útján tudnak kapcsolatot tartani az engedélyezett kapcsolattartóikkal.

A gyermek születéséről a Központi Kórház táviratban értesíti az anya által megjelölt hozzátartozót. Ha az anyának lehetősége van az engedélyezett kapcsolattartóit telefonon értesítheti az eseményről.

Látogatás

A csecsemő látogatására külön szabályok vonatkoznak. Az első látogatás során a hozzátartozót tájékoztatni kell arról, hogy eltérően az általános szabályoktól, kérheti a rendszeres látogatás engedélyezését. Előzetesen ki kell adni a többszöri látogatásra szóló engedélyt, amely az anya és gyermeke büntetés-végrehajtási intézeti tartózkodásának idejére érvényes, annak visszavonásáig. Az apa, a nagyszülők, testvérek számára legalább heti rendszerességgel biztosítanak látogatási lehetőséget. A látogatás során mód nyílik gyermekruha, babaápolási szerek behozatalára.

A látogatás erre a célra létrehozott látogató helyiségben történik, amelynek kialakítása során figyelembe vették a gyermek igényeit is. Olyan eszközökkel, játékokkal van felszerelve, amely elősegíti a látogató és a gyermek közötti érzelmi kötődés kialakulását. A látogatáson az anya is jelen van, kivéve azt a speciális helyzetet, amikor a látogató és az anya bűntársak, és a rendelkezési jogkör gyakorlója a kapcsolattartást nem engedélyezte. Ilyen esetben a csecsemőt a védőnő, vagy a csecsemőgondozó viszi ki a látogató részére. Amennyiben a gyermek apja más büntetés-végrehajtási intézetben van elhelyezve, abban az esetben az intézet megkeresését követően a fogvatartott kórszállítás keretében kerül átszállításra.

14 2013. évi CCXL törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és szabálysértési eljárás végrehajtásáról 172. § (1), (2)

A gyermek és a külön élő szülő közötti kapcsolat elősegítése érdekében lehetőség van az idősebb korú (fél éves kortól egy éves korig) gyermeket 1-2 óra időtartamban az intézetből elvinni, anya nélkül.

Az elítéltek részére érkező csomag súlya nem haladhatja meg az öt kilogrammot, valamint tartalma a fogva tartás biztonsága érdekében ellenőrizhető. A gyermek részére nem korlátozzák a csomagban küldhető, illetve látogatáskor hozott tárgyakat csak az élelmiszer tekintetében. Tisztasági cikk, életkornak megfelelő játék, ruházat a tárolási lehetőségek függvényében, ésszerű mennyiségben küldhető. A gyermekről az anya kérésére és költségére az intézet havi rendszerességgel készít fotót, amelyet a távolabb élő hozzátartozóknak küldhet ki, akik a távolság, anyagi lehetőségek miatt nem tudnak élni a látogatási lehetőségekkel.

Virtuális kapcsolat a külvilággal

A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet anya-gyermek részlegén a kapcsolattartás egy új, mai modern technikai vívmányoknak megfelelő formáját vezették be. A rendszer működését némileg korlátozza, hogy a bentlakók nagy része hátrányos helyzetű térségekből, rossz anyagi körülmények közül érkezik, így az otthoni internet és infrastruktúra hiányosságai miatt nem tudják kihasználni ezt az egyedülálló lehetőséget. Számos pozitív példa mutatja azonban, hogy a kapcsolattartás e reformjának létjogosultsága van. Gyakorlati lebonyolítása szigorú felügyelettel történik, heti két alkalommal 5 perces intervallumban. Az anya gyermekével együtt Skype-olhat a kapcsolattartóival, így a gyermek láthatja, hallhatja őket. Ezáltal a gyermek számára az esetleges elválás az anyától könnyebbé válhat, hiszen a családba fogadó személyt láthatja, hangját hallhatja, így ismerős lesz számára és nem az együttes elhelyezés megszűntekor találkozik vele először.

Nemzetközi kitekintő

1901-ben, az USA-ban létre hozták az első olyan női börtönrészleget, ahol azok az anyák lehettek, akik a büntetésük ideje alatt hozták világra a gyermeküket. Ma a világ 97 országában van olyan részleg, ahol a gyerekek életük első időszakában az édesanyjukkal együtt maradhatnak, többek között Magyarországon (2002 óta) is van ilyen intézet. Országonként változik az, hogy mennyi időt tölthetnek együtt az anyák és gyermekeik. A legrövidebb általában hat hónap, de akár idősebb korú gyerekek is bent maradhatnak, ha a börtönben van megfelelő gondozó és segítő személyzet.

Argentínában négy éves korig, Németországban és az ausztráliai Új-dél Walesben pedig akár a gyerek hatéves koráig, azaz az általános iskolai kötelezettség végéig is eltarthat ez az időszak. A legáltalánosabb az egy év, amit egyébként a magyar szabályozás is átvett.

Az ilyen anya-gyerek részlegek kialakítása mögötti gondolat az, hogy kitüntetett szerepe van az újszülött baba egészséges fejlődése szempontjából az első hónapoknak, éveknak. Biztosítani kell a gyerekek számára a szoptatást, az anyai gondoskodást, az általa nyújtott biztonság meghatározó élményét.

Cseh köztársaság. A Cseh Köztársaságban az anyák és gyermekek együttes elhelyezésére szolgáló létesítményt 2002 októberében adták át, ahol a fogházra, a börtönre és a fegyházra ítéletek vegyesen kerülnek elhelyezésre. A részleg kialakításánál figyelembe vették a gyermekek szükségleteit, így ez az intézmény inkább bölcsőde vagy óvoda jellegű mind felszereltségét, mind a személyzet képzettségét tekintve. Itt az anyák gyermekükkel annak egy éves korától három éves koráig maradhatnak. Kivételes esetben és a gyermek(ek) érdekében ez az időtartam a pici öt éves koráig hosszabbítható. A szülés idejére az anya büntetését félbeszakítják, amely a gyermek egy éves koráig tart, majd ezt követően kell büntetésének letöltésére bevonulnia. Az anyának lehetősége van kérni a nem a büntetése ideje alatt született gyermek vele együtt történő elhelyezését is.¹⁵

Észtország. Észtországban csupán csak egy női fogvatartottak elhelyezésére alkalmas büntetés-végrehajtási intézet van. Ebben az intézetben alakították ki 2001-ben az anya-gyermek részleget. Az intézet létszámát tekintve nyolc anya és gyermekük elhelyezésre alkalmas. A részlegre helyezésnek szigorú szabályai vannak, amelyek figyelembevételével a börtön személyzete hozza meg a döntést az elhelyezésről, amennyiben az anya azt előzetesen kérelmezte. Minden zárka saját konyhával és fürdőszobával van felszerelve. A gyermek négy éves koráig maradhat az anyjával, ezt követően családhoz, vagy ha a szociális helyzete úgy kívánja, állami gondozásba kerülnek. A gyermek kiadható a családhoz, rokonokhoz akár több napra is. Ez idő alatt nem változtatják meg az anya elhelyezését. Lehetőség van arra, hogy a gyermek kinti óvodába járjon, hogy elsajátítsa a társas viselkedés szabályait, illetve kiszakadva a börtön ingerszegény körülményeiből elősegítsék az egészséges fejlődésüket.¹⁶

Svédország. Svédországban arra irányul a börtönhatóságok törekvése, hogy az intézetben csak olyan rövid ideig maradjanak a gyerekek, amíg az feltétlenül szükséges, így szinte itt a legrövidebb az az időtartam, amit a gyermekek az édesanyjukkal együtt tölthetnek. Itt csak fél éves korukig maradhatnak az anyák a gyermekeikkel alanyi jogon, mivel azon a véleményen vannak, hogy ez a legoptimálisabb időpont a szétválasztásra ahhoz, hogy a gyermekek egészséges fejlődése ne csorbuljon, mivel ekkor a legkisebb az esélye annak, hogy károsodik a gyermek személyisége. Azonban maximálisan 12 hónapos korra tolható ki ez az időtartam. Felszereltségében nagyon színvonalas intézmény, mivel a fogvatartottak részére feszített víztükrös szoda és mozi terem is rendelkezésre áll, ami egyedülálló a maga nemében.¹⁷

Belgium. Belgiumban az anyák kivétel nélkül börtönön kívüli kórházban szülik meg gyermeküket. A részlegre kerülésnek kétféle módozata van. Az egyik, amikor a gyermek az anyjával együtt van, amikor megtörténik az őrizetbe vétel. A másik, amikor a gyermek az anyja börtönben töltött ideje alatt születik. A gyermekek kettő, de maximum két és fél éves korukig maradhatnak az egységben. Mivel azonban minden a gyermek érdekeit szolgálja, ezért van arra is lehetőség, hogy ez az intervallum meghosszab-

15 Győri Z. (2003)

16 Győri Z. (2003)

17 Győri Z. (2003)

bodjon akár három évre vagy ennél hosszabb időre is. Erre akkor van lehetőség, ha több idő szükséges a gyermek biztonságos elhelyezésére, vagy ha az anya szabadulása várható. Leggyakrabban a gyermek az anyjával együtt hagyja el a részleget, annak szabadulásakor. Ha erre nincs lehetőség, akkor ez egy hosszabb folyamat, amelynek során a gyermeket hozzászoktatják a család többi tagjához vagy a nevelőszülőkhöz. Az anya-gyermek részleg némileg nyitottabb jellegű a normál börtön körülményekhez képest. Lehetőségük van a fogvatartottaknak dolgozni, sport és egyéb szabadidős tevékenységben részt venni, amelynek ideje alatt a gyermek felügyeletét más látja el. A munkavégzésük időpontja a gyermek szükségleteit figyelembe véve később kezdődik, és korábban végződik. Hetenként van lehetőség a gyermekláthatásra, ekkor a szülő és a rokonok találkozhatnak a gyermekkel. A gyermek testi-lelki fejlődése hanyatlásának elkerülése érdekében, a gyerekeket kiviszi a személyzet rövid sétákra a városba, ahol megismerkedhetnek különféle zajokkal, állatokkal. Az anya a saját ruháit viselheti, azonban a gyermeknek biztosítja az intézet a legfontosabb eszközöket, ruhákat, elkerülve a lopásokat, amelyek a féltékenység miatt történhetnek. A telefonálást naponta, a dohányzást csak a kijelölt helyen engedélyezik az anyák részére. Az épületben terhes nőket is elhelyeznek, ez a terhességük hatodik hónapjától lehetséges. Erre azért van szükség, mert ezen a helyen a legjobb az egészségügyi ellátás, a civil kórház is a közelben található, valamint az anyaszerepre való felkészülésnek ez a legjobb módja. A terhes nőket havonta meglátogatja egy gyermekvédelemmel foglalkozó szervezet, amely az anyákat a szülés előtti és szülés utáni teendőkre készíti fel.¹⁸

Nagy-Britannia. A szigorú büntetőpolitikát képviselő Angliában négy anya-gyermek létesítmény van, ebből három zárt jellegű és egy pedig nyitott intézet. Az országban úgy ítélik meg, hogy a hat hónapot meghaladó tartam, melyet a gyermek a börtönben tölt, káros a számára. Ezért nyitott intézet esetében a közös elhelyezés felső határa 18 hónap, míg a zárt intézetekben ez 9 hónap. Összesen 68 fő elhelyezésére van lehetőség, 9-től 22 főig terjed a férőhelyek száma. A részlegre kerülésnek feltétele, hogy az anya kitöltse a jelentkezési lapot, amelyhez egy bizottsági javaslatot készítenek az intézet igazgatójának (a bizottság tagjai: pártfogó, nevelő, szociális munkás). A gyermekek az édesanyjukkal maximum 18 hónapos korukig maradhatnak együtt. Különböző szempontokat vesznek figyelembe a jelentkezés elbírálásakor. A legfontosabbak, hogy valóban a gyermek érdekét szolgálja az elhelyezés, az anya megfelelő magatartást tanúsítson, és a gyermek ellátására képes legyen. A részleg elhelyezett fogvatartottaknak lehetőségük van a gyermekeiket családjukhoz, illetve rokonaikhoz időnként kiadni. Ennek elsődleges célja a gyermek egészséges fejlődésének elősegítése, élményekkel történő gazdagítása.¹⁹

Németország. Két németországi börtönt mutatok be az interneten található anyagokon keresztül. A két intézet egyike egy nyitott anya-gyermek börtön, a másik pedig egy zárt intézetet mutat be, amely mellett egy nyitott intézet is működik. Zárt intézetben csak három éves korig maradhatnak a gyerekekkel az anyák, míg a nyitott intézetekben hat éves kor ez a határ. A törvény alapján az iskolakötelezett

18 Györi Z. (2003)

19 Györi Z. (2003)

gyerekeket pedig el kell engedni. A gyermekek civil kórházban születnek, azért, hogy ne legyenek már a születési helyük által megbélyegezve.

A nyitott intézet Nordheim-Westfallben található. Tizenhat anya és harminc gyermek elhelyezésére szolgál. Ez az épület 1990 előtt az állami kórház személyzeti lakásaiként volt hasznosítva. Ezt alakították át börtönné, így az anyáknak nem zárkaik vannak, hanem harminc négyzetméteres kis apartmanok állnak a rendelkezésükre. Az épület kevésbé börtön jellegű, szemben a börtönkórházzal, amely csak néhány méterrel távolabb fekszik, magas falakkal és kamerákkal őrizve. A hivatalos táblán kívül semmi sem sejteti a külvilággal, hogy a lakók nem önszántukból tartózkodnak ott. Tizenegy alkalmazott és hét képzett nevelő van a részlegen, akik nem hordanak egyenruhát, azonban a magázódás kötelező. Reggelente nyolc óráig be kell jelentkezniük a földszinten a felügyelőnél, így ellenőrzik, hogy még ott vannak a fogvatartottak és egészségesek. Az anyák 9-11 óráig elmennek a gyermekeikkel a játszócsoportba, ami egy bölcsődéhez hasonlít. Az ebéd fél tizenkettőkor van, ezután a gyerekek alszanak. Délutánonként szabadok az anyák, 14-18 óráig elhagyhatják az intézetet, hétvégén akár korábban is, de hetente maximum 24 órára tehetik ezt meg. A gyerekek 20 órakor már alszanak, az anyáknak csak ezután van magukra idejük. A társalkodót 22:15-ig használhatják, ezután bezárják. Néhányan hazamehetnek ünnepnapokon a családjukkal ünnepelni, azonban egyesek nagyon zaklatottan térnek vissza.²⁰

Frankfurtban egy kombinált intézet található, melynek van egy kisebb zárt része, ahol öt anya és gyermeke elhelyezését biztosítják. Ezen kívül nem túl messze ettől az intézettől van egy nyitottabb intézet is, ahol tizennyolc anya elhelyezésére van lehetőség. Ebben a börtönben, zárkákban helyezik el a fogvatartottakat, amelyek berendezése a magyarországi intézet zárkaberendezéséhez hasonló, azonban nincsenek rácsok az ablakokon és saját kulcsuk van a zárkához. Minden zárkaajtón színes állatos rajzok találhatóak, ami az udvaron is visszaköszön. Úgy néz ki az udvar, mint egy hétköznapi játszótér, kivéve, hogy a kerítésen szögesdrót van.²¹

Összességében elmondható, hogy az ilyen jellegű intézmények megvalósításának szellemisége valamennyi országban azonos, amely elsősorban a családi kapcsolatok erősítése és a gyermekek fejlődésének szem előtt tartása mellett a büntetés-végrehajtási céloknak is hivatott érvényt szerezni. Valamennyi részleg kialakítása követi a gyermekek igényeit, fejlődési szükségletet. Különbségek csak az elhelyezés időtartamában mutatkoznak, amely tarthat a születéstől hat éves korig is.

A részleg telítettségének vizsgálata (statisztikai adatok elemzése)

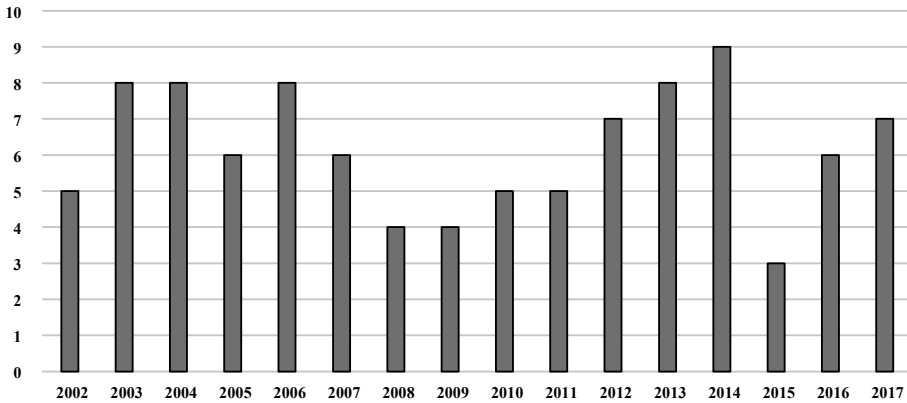
A kezdetek óta az elmúlt év végéig 210 fő anya került együttes elhelyezésre a fogva tartása alatt született gyermekével a büntetés-végrehajtás különleges intézményében.

20 www.welt.de/regionales/duesseldorf/article13941786/Im-Frauenknast-Mama-war-nicht-immer-ganz-lieb.html

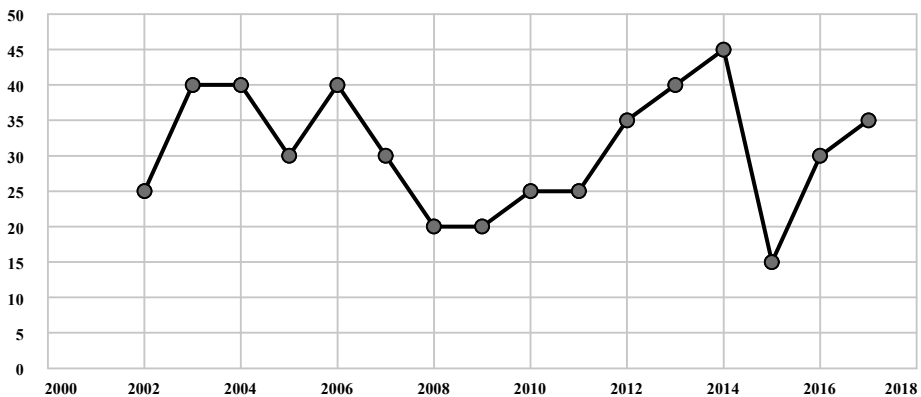
21 www.t-online.de/leben/familie/id_72220456/jva-preungesheim-kinder-leben-bei-ihren-muettern-im-gefaengnis-.html

A részlegben az elmúlt tizenhat évben az egy időben elhelyezett legmagasabb átlaglétszám 9 fő anyá és 9 fő gyermek, a legalacsonyabb pedig 3 fő anyá és 3 fő gyermek volt.

1. ábra²²: Telítettségi adatok 2002-2017-ig, fő/év

2. ábra²³: Telítettségi adatok 2002-2017-ig

A létesítmény kihasználtsága a vizsgált időszakban 15% és 45% között mozgott, a középérték 6 fő volt, ami összességében 31%-os telítettséget jelent.

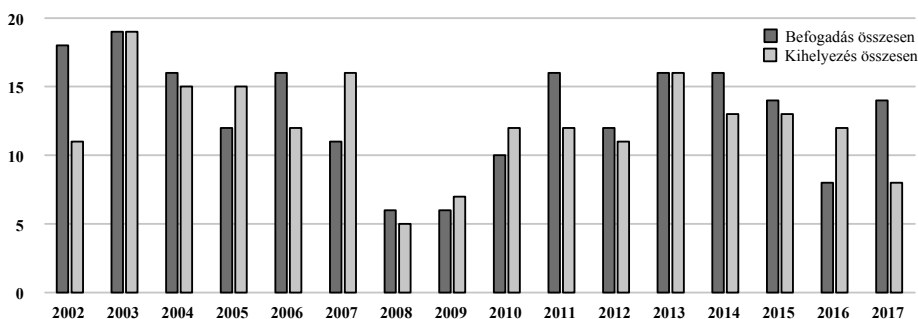
A jogszabályi norma változását követően, mely szerint az otthon született gyermek is bevonható az együttes elhelyezésbe a részleg létszámának növekedése prognosztizálható. A törekvés az együttes elhelyezés egy évről további időtartamra növelése szintén tovább emelhetné a körlet kihasználtságát.

22 Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részleg: Telítettségi adatok fő/év

23 Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részleg: Telítettségi adatok %-os elosztásban

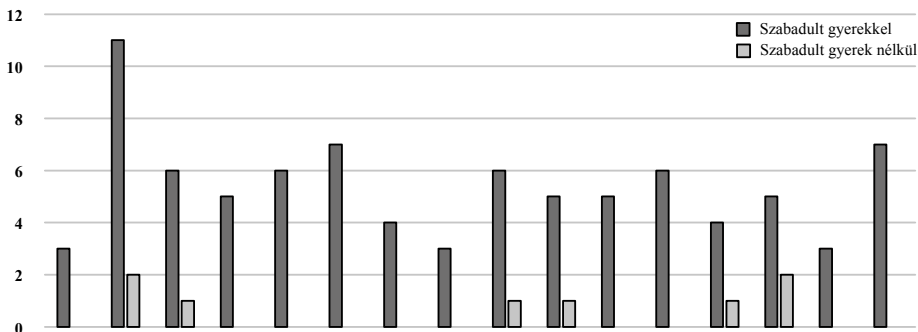
A telítettségi adatok vizsgálata kapcsán az egyes évek viszonylatában összehasonlításra került a befogadott és a kihelyezett létszám, melyből arra a következtetésre jutottam, hogy a befogadott és a kihelyezett létszám a vizsgált időszak felében közel egyforma, középértéke 13 fő, míg a kihelyezéseké 12 fő. Két évben 2003-ban és 2013-ban teljesen azonos volt. Az első év kimagasló abból a szempontból, hogy a befogadások és a kihelyezések száma között a legnagyobb az eltérés. Ennek oka valószínűleg az együttes elhelyezés, mint lehetőség indulásában keresendő. A táblázatból látható, hogy az indulási időszakban (2003. év) a befogadási és kihelyezési létszám mértékét a későbbi években egyszer sem tudták elérni, vagy meghaladni. A vizsgálat szempontjából a 2008-2009-es évek voltak azok az időszakok, amikor a legkihasználatlanabb volt az egység. Érdekeség, hogy a befogadás és kihelyezés aránya az induló évben és az elmúlt évben a legeltérőbb.

3. ábra²⁴: Befogadás és Kihelyezés összesen, fő/év

A téma szempontjából megvizsgáltam a szabadulás körülményeit. Az esetek többségében az anyák gyermekükkel együtt hagyták el az intézmény falait. Csupán hat évben került sor arra, hogy a gyermekeket nevelő otthonba, vagy nevelőszülőhöz helyeztek el. Ez az arány egyértelműen bizonyítja az intézmény létjogosultságát, a jogalkotói szándék megvalósulását.

4. ábra²⁵: Kihelyezés - szabadult, fő/év

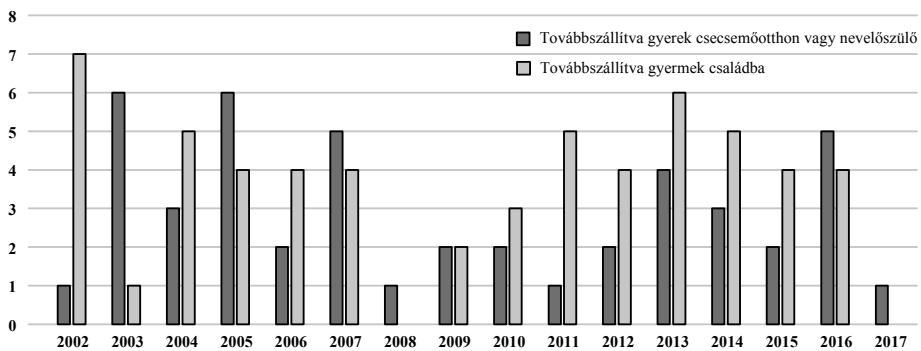
24 Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részleg: Telítettségi adatok fő/év

25 Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részleg: Szabadulások gyerekek/gyerek nélkül

Abban az esetben, mikor az ítélet végrehajtása az anyának tovább folytatódik, de a közös elhelyezés megszüntetésre került, akkor a gyermek vagy a saját családjába vagy csecsemőotthonba, nevelőszülőkhöz került elhelyezésre. Az elmúlt időszakban (2017-ig bezáróan) az esetek háromnegyedénél a gyermekek a saját családjukhoz távozhattak, így számukra is eredményesnek tekinthető ez a rendszer. A fennmaradó egynegyed részben sajnos a szociális ellátó rendszerben kerültek elhelyezésre.

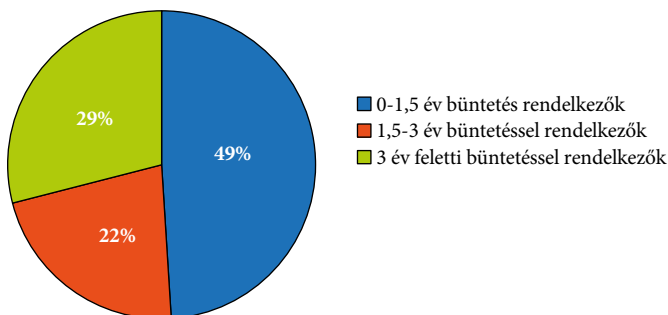
Véleményem szerint az együttes elhelyezés – jogszabályban meghatározott – időtartamának egy évről történő felemelése, pozitívan változtatná meg a már korábban leírt arányt, mert alternatívát biztosítana a hosszabb ítélettel rendelkezők részére is az együttes szabadulás lehetőségére. Ennek kapcsán az sem elhanyagolható tény, hogy véleményem szerint a gyermek érzelmi fejlődését az szolgálná, ha az életkor tekintetében a kihelyezés időszaka másfél éves korra tolná ki, hiszen ekkor ér véget a szeparációs szorongás időszaka.

5. ábra²⁶: Kihelyezés - tovább szállítva, fő/év

A következő kimutatásból egyértelműen látható, hogy a 0-1,5 évig terjedő szabadságvesztéssel sújtott anyák aránya megközelítőleg a fele a körleten elhelyezett populációnak. Jellemzően a társadalomban a nők által elkövetett bűncselekmények kisebb súlyúak, így a szabadságvesztés mértéke is arányaiban kevesebb.

6. ábra²⁷: Az anyák ítéletei 2012-2017 között, %-os arányban

26 Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részleg: Gyermek kiadás családba vagy csecsemőotthon/nevelőszülő

27 Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részleg: Az anyák ítéletei %-os arányban

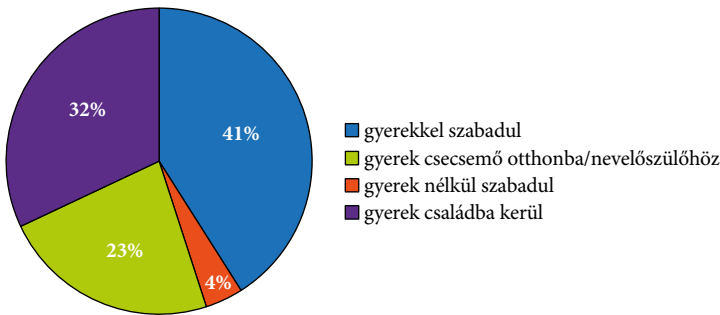
A kutatás során viszont az a tény sem elhanyagolható, hogy a három év feletti büntetéssel rendelkezők aránya majdnem eléri a harminc százalékot.

Végleges távozás a részlegről

Az elválásra történő felkészítés folyamat hosszúsága esetenként változhat. Ez függ az anya státuszától, a kedvezményekből való részesülésének lehetőségétől, az ítélet hosszától és a tanúsított magatartásától, ahogy viselkedik a gyermekével. A fogvatartottakat családi kapcsolatainak megőrzésére, helyre állítására biztatják, hiszen támogató, befogadó személyek, környezet nélkül nehéz helyzetbe kerül a gyermek akkor is, ha ki kell adnia a büntetés-végrehajtási intézetből, és akkor is, ha az anyjával szabadulhat.

A statisztikai adatok tisztán mutatják, hogy a vizsgált években 73% azoknak az aránya, akik vagy a gyermekükkel szabadultak vagy gyermeküket saját családjukba tudták kiadni, így a körlet létjogosultságát, fontosságát ezen adatok egyértelműen alátámasztják. Sajnos azonban a körleten elhelyezett gyermekek 27%-a még mindig gyermekotthonba vagy jobb esetben nevelőszülőkhöz kerül. Több esetben azért kerülnek ilyen formán elhelyezésre a gyerekek, mert anyjával együtt tudná fogadni a család, azonban anya nélkül nem tudják ellátni.

7. ábra²⁸: Kihelyezések 2012-2017 között, %-os arányban

Az elmúlt öt évben a jelen szabályozás szerint gyermekkel szabadult nők aránya (41%). Ez a százalékos arány nem sokkal kevesebb, mint az „Anyák ítéletei 2012-2017 között %-os arányban című” kör diagramban kimutatott másfél éven belül szabadult anyák aránya (49%). A különbség csupán 8%, ami körülbelül 5-6 főt jelent az ötéves időszakban, amely évente egy főt jelent. A szabályozás enyhítése (1,5 évre történő kitolása) kapcsán akár ez a nyolc százalék (5-6 fő) együtt szabadulhatott volna gyermekével.

²⁸ Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részleg: Gyermekek kihelyezési %-os arányban

Összegzés, következtetések

A szakirodalom²⁹ által bizonyított tény, hogy a születés után az anyjuktól elválasztott gyerekek esetében sokkal magasabb volt az érzelmi és viselkedési zavar, az iskolai problémák és később más devianciák is magasabb arányban jelentek meg, mint a kortársaiknál.

Hazánkban a törvényi szabályozás szerint a gyermekkel történő együttes elhelyezésre a gyermek egy éves koráig van lehetőség. A közös elhelyezés megszüntetésére, a gyermek egy éves kora előtt abban az esetben kerül sor, amennyiben az anya a gyermekét veszélyezteti, illetve ha olyan mértékű jogerős ítéletet kap, ami nem teszi lehetővé a gyermekkel együtt történő szabadulást. Winnicott rávilágít arra, hogy az elérendő cél nem a tökéletesség, hanem az, hogy az anyák rendelkezzenek olyan alapvető készségekkel, képességekkel, amelyek által felismerhetik gyermekeik igényeit. Ezen készségek elsajátításában tud nagy segítséget jelenteni a társszervekkel való együttműködés (gyógypedagógus bevonása, meseterápia), valamint ezt hivatott szolgálni a jelenlegi támogató rendszer is (csecsemőápoló, gyerekorvos, reintegrációs tisz, pszichológus).

Az intézet pszichológusa nagy figyelmet fordít az anyák mentálhigiénés állapotára. A gyermekek kiadása tekintetében megpróbálnak mindent megtenni annak érdekében, hogy olyan környezetbe kerüljenek, ami minden tekintetben optimális a számukra.

Bowlby vizsgálatai alapján megállapítható, hogy amikor a kihelyezés megtörténik, az pont a szeparációs szorongás időszakába esik. Azok a kutatások, amelyek az így felnövekedett gyerekeket vizsgálták, egyértelműen megerősítik, hogy a gyerek jólléte számára alapvető fontosságú az a kötődés, ami így erősebben kialakulhat az anyával.

Az együttes elhelyezéssel több célt igyekeznek érvényesíteni, az anyák támogatást kapnak annak megértéséhez, hogy felismerjék a korai kötődés jelentőségét, és minél tovább együtt maradjanak a gyermekekkel. Ez az érintett nők későbbi életére is meghatározó hatással van. Ha képesek anyai képességeik, nevelési ismereteik erősítésére, az jelentősen segíti a visszailleszkedésüket, a visszaesés megelőzését és szabadulást követően a kinti életüket. Az anya-gyermek részlegen a kezelési elvek azt szolgálják, hogy az anya és gyermeke közötti kapcsolat erősödjön. A gyermek jelenléte kapcsán az anya felelősségvállalása kialakuljon, fokozódjon.

A részleg megalkotásával a kormányzati szándék egyértelműen a gyermeki jogok érvényesítésének biztosítása volt az anyákat ért joghátrány foganatosítása mellett. Ennek a szándéknak a megvalósulásához hozzárendelte a személyi és tárgyi feltételeket a büntetés-végrehajtás keretein belül. Az együttes elhelyezés kialakításával a jogalkotó ugyan kijelöli a nevelési kereteket, de a büntetés-végrehajtási szervezet által maximálisan biztosítja az átlagon felüli ellátásukhoz szükséges feltételeket.

A nemzetközi szinten jelenleg nincs egyértelmű álláspont azzal kapcsolatban, hogy mennyi időre korlátozzák a gyermek bent tartózkodását. Egyes nézőpontok szerint minél tovább bent tartózkodik a gyermek, annál kevesebb lelki kár éri az anyjától való korai elszakítás miatt, más álláspontok szerint a börtön egyáltalán nem megfelelő hely a gyermek számára, így nem is szorgalmazzák, hogy a gyermeket is szabadságelvonással büntesse az anyja.

29 Bagdy E. (1977)

Összességében elmondható, hogy más országokban is az ilyen jellegű intézmények megvalósításának szellemisége azonos, amely elsősorban a családi kapcsolatok erősítése és a gyermekek fejlődésének szem előtt tartása mellett, a büntetés-végrehajtási céloknak is hivatott érvényt szerezni. Valamennyi részleg kialakítása követi a gyermekek igényeit, fejlődési szükségletet. Különbségek csak az elhelyezés időtartamában mutatkoznak.

A kezdetek óta 2017-ig 210 fő anya került együttes elhelyezésre a fogva tartása alatt született gyermekével a büntetés-végrehajtás speciális intézményében. A létesítmény kihasználtsága a vizsgált időszakban 15 és 45% között mozgott, a középérték 6 fő volt, ami összességében 31%-os telítettséget jelent.

A részleg működésének feltételrendszere kidolgozott, annak eredményességét a jelen tanulmányomban szereplő statisztikai adatok alátámasztják. A mai magyar büntetés-végrehajtás a kívánt elvárásoknak megfelelően biztosítja a gyermeki jogok érvényesülése mellett az elítélt anyák szegregációját.

Felhasznált irodalom

Jogszabályok

1979. évi 11. tvr.

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásáról

1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról

2013. évi CCXL törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és szabálysértési eljárás végrehajtásáról

A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnokának 8/2015. számú intézkedése a várandós fogvatartottakkal és az anya és fogva tartása alatt született gyermeke együttes elhelyezésének eljárási szabályairól, a fogva tartás időtartama alatt született gyermek és hozzátartozói kapcsolattartásának biztosításáról (2015.02.02.)

Az alapvető jogok biztosának jelentése AJB-329/2012. számú ügyében

Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-3616/2012. számú ügyében

Magyarország Alaptörvénye OBH 4497/2001. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa általános helyettesének jelentése

Irodalmak

Bagdy Emőke (1977): Családi szocializáció és személyiségzavarok, Budapest, Tankönyvkiadó

Börtönstatisztikai Szemle 2017. 1., Szerk.: Kozári Aliz, Rutkai Kata, Sánta Livia bv. őrnagy, 2017.

Cole M. – Cole, S. R. (2006): Fejlődéslelektan, Osiris Kiadó

Győri Zoltán (2003): „Anya-gyermek együttes elhelyezése a börtönökben„, elnevezésű nemzetközi konferencia tapasztalatai, Börtönügyi szemle 22. évfolyam 2. szám

Hámori Eszter (2015): A kötődésmélet perspektívái – A klasszikusoktól napjainkig, Budapest, Animula Kiadó

Juhász Zsuzsanna (2011): A fogva tartott szülők bebörtönzésének kihatásai, Börtönügyi szemle 2011/3,

Kovács Bernadett (2017): Élet a rácsok mögött, Börtönügyi szemle 2017/2,

Ranga Attiláné és Vörös Erzsébet (2016): Büntetés-végrehajtási Reintegrációs ismeretek, Büntetés-végrehajtási Szervezetek Oktatási Központja, Budapest

Sinkó Éva (2006): A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részlegének működési tapasztalatai, Börtönügyi szemle 2006/3,

Internetes hivatkozások

www.welt.de/regionales/duesseldorf/article13941786/Im-Frauenknast-Mama-war-nicht-immer-ganz-lieb.html Letöltve: 2018. március 14.

www.t-online.de/leben/familie/id_72220456/jva-preungesheim-kinder-leben-bei-ihren-muettern-im-gefaengnis-.html Letöltve: 2018. március 14.

bv.gov.hu/download/a/cc/51000/nevel%C3%A9si%20jegyzet%202016.pdf Letöltve 2018. március 14.

pestisracok.hu/wp-content/uploads/2017/11/MG_8839.jpg Letöltve: 2018. március 31.

static.femina.hu/terasz/anya_gyerek_reszleg_kecskemet/reszleg_7_304.jpg Letöltve: 2018. március 31.

24.p3k.hu/app/uploads/2016/11/anya_borton-1024x576.jpg Letöltve: 2018. március 31.

static.origos.hu/s/img/i/1609/20160905anya-gyermekevel-anyagyermek-korlet-borton.jpg?w=935&h=631 Letöltve: 2018. március 31.

kep.cdn.index.hu/1/0/720/7209/7209975_0c30e4e9f66378fcb8b7746f4071a62_wm.jpg Letöltve: 2018. március 31.

www.mixonline.hu/Kepek/anyab03.jpg Letöltve: 2018. március 31.

www.kalohirek.hu/file/news/44868/gallery/big/17585122_43ae202978277d9c1ea877179356c007_wm.jpg Letöltve: 2018. március 31.

